Міжнародні економічні відносини

УДК 339.9

Федоренко Олексій Дмитрович
аспірант кафедри світової економіки
Державного торговельно-економічного університету
Fedorenko Oleksii
Postgraduate Student of the Department of World Economy
State University of Trade and Economics
ORCID: 0009-0000-8847-4013

ЕВОЛЮЦІЯ ДОМІНУЮЧИХ ПАРАДИГМ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
THE EVOLUTION OF DOMINANT PARADIGMS IN INTERNATIONAL TRADE POLICY

Анотація. *Вступ. Сучасна трансформація глобальної економічної системи супроводжується посиленням геоекономічної конкуренції, структурними зрушеннями у міжнародному поділі праці та переглядом принципів функціонування міжнародної торговельної системи. У наукових дослідженнях міжнародна торговельна політика трактується як динамічна категорія, що змінюється під впливом еволюції світової економіки, балансу інтересів держав і трансформації інституційного середовища. Протягом історичного розвитку відбувалася послідовна зміна домінуючих парадигм регулювання міжнародної торгівлі — від меркантилістської моделі жорсткого державного втручання до класичного лібералізму, подальшої інституціоналізації у межах багатосторонньої системи та сучасних проявів неопротекціонізму. Зростання асиметрій у доступі до ринків, активізація торговельних суперечок та інтеграція торговельної політики з безпековими й*

технологічними стратегіями держав зумовлюють потребу у комплексному переосмисленні еволюції домінуючих парадигм міжнародної торговельної політики. У цьому зв'язку актуальним є дослідження закономірностей трансформації інструментарію торговельного регулювання та зміни функціональної ролі держави в умовах геоекономічної фрагментації глобальної економіки.

Мета. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування еволюції домінуючих парадигм міжнародної торговельної політики шляхом систематизації наукових підходів до їх формування та зміни, визначення закономірностей трансформації ролі держави й інструментарію торговельного регулювання, а також виявлення особливостей сучасної парадигми в умовах геоекономічної фрагментації світового господарства, що дозволяє комплексно осмислити тенденції розвитку міжнародної торговельної системи.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) праці вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені теорії міжнародної торгівлі, еволюції торговельної політики, проблематиці протекціонізму та неопротекціонізму; 2) наукові дослідження, у яких висвітлюються інституційні, геоекономічні та парадигмальні підходи до аналізу трансформації міжнародної торговельної системи; 3) аналітичні матеріали щодо функціонування багатосторонньої торговельної системи та сучасних тенденцій розвитку світового господарства. В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: історико-логічного аналізу (для виокремлення етапів еволюції домінуючих парадигм міжнародної торговельної політики та визначення послідовності їх зміни); теоретичного узагальнення та групування (для систематизації характеристик основних парадигм регулювання міжнародної торгівлі); аналізу та синтезу (для дослідження трансформації ролі держави та інструментарію торговельного регулювання); порівняльного аналізу (для

зіставлення класичних і сучасних підходів до міжнародної торговельної політики); логічного узагальнення результатів (для формулювання висновків дослідження).

Результати. У науковій статті здійснено систематизацію домінуючих парадигм міжнародної торговельної політики та визначено їх ключові характеристики з урахуванням зміни цілей, інструментарію та ролі держави у регулюванні міжнародної торгівлі. Виокремлено основні етапи розвитку — від меркантилістської моделі до класичного лібералізму, інституційної координації та сучасних форм неопротекціонізму — із встановленням логіки їх послідовної трансформації. Обґрунтовано, що зміна парадигм має нелінійний, спіралеподібний характер, який проявляється у періодичному відтворенні протекціоністських елементів на якісно новому рівні регулювання. Доведено, що сучасний етап характеризується інтеграцією торговельної політики з безпековими, технологічними та промисловими стратегіями держав, що зумовлює посилення геоекономічної фрагментації та формування асиметричних моделей міжнародної взаємодії. Отримані результати дозволяють поглибити розуміння закономірностей еволюції міжнародної торговельної політики, визначити особливості сучасної парадигми регулювання та сформувати теоретичне підґрунтя для подальших досліджень трансформацій глобальної торговельної системи.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях доцільно зосередити увагу на поглибленому аналізі механізмів трансформації сучасної міжнародної торговельної політики в умовах геоекономічної фрагментації, зокрема щодо оцінювання впливу неопротекціоністських інструментів на структуру глобальних ланцюгів створення вартості та конкурентоспроможність національних економік. Це сприятиме формуванню науково обґрунтованих підходів до адаптації торговельної політики держав до умов посилення глобальної економічної нестабільності.

Ключові слова: *міжнародна торговельна політика, еволюція парадигм, меркантилізм, класичний лібералізм, інституційна модель торгівлі, неопротекціонізм, геоекономічна фрагментація.*

Summary. *Introduction. The current transformation of the global economic system is accompanied by intensified geo-economic competition, structural shifts in the international division of labour, and a review of the principles governing the functioning of the international trading system. In scientific research, international trade policy is interpreted as a dynamic category that changes under the influence of the evolution of the world economy, the balance of interests of states, and the transformation of the institutional environment. Throughout history, there has been a consistent change in the dominant paradigms of international trade regulation — from the mercantilist model of strict state intervention to classical liberalism, further institutionalisation within a multilateral system, and contemporary manifestations of neo-protectionism. The growth of asymmetries in market access, the intensification of trade disputes, and the integration of trade policy with the security and technological strategies of states necessitate a comprehensive rethinking of the evolution of the dominant paradigms of international trade policy. In this regard, it is important to study the patterns of transformation of trade regulation instruments and changes in the functional role of the state in the context of the geo-economic fragmentation of the global economy.*

Purpose. The purpose of the study is to provide a theoretical substantiation of the evolution of the dominant paradigms of international trade policy through the systematization of scientific approaches to their formation and transformation, identification of patterns in the changing role of the state and the instruments of trade regulation, as well as determination of the specific features of the contemporary paradigm under conditions of geoeconomic fragmentation of

the world economy, which makes it possible to comprehensively understand the trends in the development of the international trading system.

Materials and methods. The materials of the study include: 1) works of domestic and foreign scholars devoted to the theory of international trade, the evolution of trade policy, and issues of protectionism and neo-protectionism; 2) academic research highlighting institutional, geoeconomic, and paradigm-based approaches to the analysis of the transformation of the international trading system; 3) analytical materials concerning the functioning of the multilateral trading system and current trends in the development of the world economy. The following scientific methods were used in the research process: historical and logical analysis (to identify the stages in the evolution of dominant paradigms of international trade policy and determine the sequence of their change); theoretical generalization and grouping (to systematize the characteristics of the main paradigms of international trade regulation); analysis and synthesis (to examine the transformation of the role of the state and trade regulation instruments); comparative analysis (to compare classical and modern approaches to international trade policy); and logical generalization of results (to formulate the conclusions of the study).

Results. The article systematizes the dominant paradigms of international trade policy and identifies their key characteristics, taking into account changes in objectives, regulatory instruments, and the role of the state in governing international trade. The main stages of development are distinguished — from the mercantilist model to classical liberalism, institutional coordination, and contemporary forms of neo-protectionism — establishing the logic of their successive transformation. It is substantiated that the change of paradigms follows a non-linear, spiral pattern, manifested in the periodic reproduction of protectionist elements at a qualitatively new level of regulation. It is demonstrated that the current stage is characterized by the integration of trade policy with security, technological, and industrial strategies of states, which leads to

intensified geoeconomic fragmentation and the formation of asymmetric models of international interaction. The obtained results deepen the understanding of the patterns underlying the evolution of international trade policy, define the specific features of the contemporary regulatory paradigm, and provide a theoretical foundation for further research on transformations of the global trading system.

Discussion. Further research should focus on an in-depth analysis of the mechanisms driving the transformation of contemporary international trade policy under conditions of geoeconomic fragmentation, particularly regarding the assessment of the impact of neo-protectionist instruments on the structure of global value chains and the competitiveness of national economies. This will contribute to the development of scientifically grounded approaches to adapting state trade policies to the increasing instability of the global economy.

Key words: *international trade policy, evolution of paradigms, mercantilism, classical liberalism, institutional model of trade, neo-protectionism, geoeconomic fragmentation.*

Постановка проблеми. Сучасна динаміка розвитку світової економіки характеризується поглибленням геоекономічних протиріч, активізацією протекціоністських підходів і переглядом засад функціонування глобальної торговельної системи. Принципи лібералізації та недискримінації, які формально залишаються основою міжнародної торгівлі, дедалі частіше поєднуються із селективним використанням тарифних і нетарифних інструментів, а також із узгодженням торговельної політики з безпековими, технологічними та промисловими стратегіями держав. Унаслідок цього змінюються умови міжнародної конкуренції, посилюється нерівномірність доступу до ринків і зростають дисбаланси у розподілі економічних вигод.

За таких умов міжнародна торговельна політика набуває стратегічного характеру та виходить за межі традиційного тарифного

регулювання. Поглиблення геоекономічної фрагментації, формування конкуруючих інтеграційних блоків і зростання ролі односторонніх регуляторних рішень свідчать про трансформацію існуючої моделі багатостороннього торговельного регулювання. Водночас більшість класичних теоретичних підходів до аналізу міжнародної торгівлі ґрунтується на лінійному трактуванні її еволюції — від протекціонізму до лібералізації, що не повною мірою відображає сучасні тенденції розвитку світового господарства.

Таким чином, постає необхідність переосмислення еволюції домінуючих парадигм міжнародної торговельної політики з урахуванням її нелінійного, спіралеподібного характеру, в межах якого відбувається відтворення протекціоністських елементів у трансформованих формах. Актуальним є визначення закономірностей зміни ролі держави та інструментарію торговельного регулювання в умовах структурної перебудови світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика еволюції міжнародної торговельної політики та трансформації її інструментарію перебуває у центрі уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Класичні теоретичні засади міжнародної торгівлі сформовано у працях А. Сміта та Д. Рікардо [8], які обґрунтували переваги вільної торгівлі та міжнародної спеціалізації. Подальший розвиток інституціонального підходу до аналізу міжнародної торговельної системи представлено у дослідженнях Е.-У. Петерсманна (E.-U. Petersmann) [6], який акцентує увагу на нормативно-регуляторній функції багатосторонніх інституцій, та М. Ельсіг (M. Elsig) [3], що досліджує механізми формування і функціонування міжнародних торговельних угод.

Суттєвий внесок у дослідження трансформації сучасної торговельної політики здійснили Д. Родрік (D. Rodrik) [7], який обґрунтовує суперечності між глобальними правилами та національними пріоритетами розвитку, Дж.

Стігліц (J. Stiglitz) [18], що аналізує асиметричність розподілу вигод від лібералізації, а також Р. Болдвін (R. Baldwin) [1], який пов'язує зміну характеру міжнародної торгівлі з фрагментацією глобальних ланцюгів вартості.

Разом із тим, попри значну кількість наукових розробок, залишаються дискусійними питання концептуалізації сучасного етапу розвитку міжнародної торговельної політики в умовах геоекономічної фрагментації, зокрема щодо трактування її еволюції як спіралеподібного процесу та визначення місця неопротекціонізму й асиметричного протекціонізму у структурі сучасної глобальної торговельної системи. Це зумовлює необхідність подальшого теоретичного узагальнення та систематизації наукових підходів до аналізу трансформації міжнародної торговельної політики.

Метою статті є теоретичне осмислення еволюції домінуючих парадигм міжнародної торговельної політики на основі систематизації наукових підходів до їх становлення та трансформації, встановлення закономірностей зміни ролі держави та інструментів торговельного регулювання, а також окреслення специфіки сучасної парадигми в умовах геоекономічної фрагментації, що забезпечує комплексне розуміння тенденцій розвитку сфери міжнародної торгівлі.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) праці вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені теорії міжнародної торгівлі, еволюції торговельної політики, проблематиці протекціонізму та неопротекціонізму; 2) наукові дослідження, у яких висвітлюються інституційні, геоекономічні та парадигмальні підходи до аналізу трансформації міжнародної торговельної системи; 3) аналітичні матеріали щодо функціонування багатосторонньої торговельної системи та сучасних тенденцій розвитку світового господарства. В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: історико-логічного

аналізу (для виокремлення етапів еволюції домінуючих парадигм міжнародної торговельної політики та визначення послідовності їх зміни); теоретичного узагальнення та групування (для систематизації характеристик основних парадигм регулювання міжнародної торгівлі); аналізу та синтезу (для дослідження трансформації ролі держави та інструментарію торговельного регулювання); порівняльного аналізу (для зіставлення класичних і сучасних підходів до міжнародної торговельної політики); логічного узагальнення результатів (для формулювання висновків дослідження).

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі міжнародна торговельна політика розглядається як динамічне явище, що еволюціонує під впливом змін у світовій економічній системі, співвідношення економічних інтересів держав та трансформації інституційного середовища. Відповідно, упродовж різних історичних періодів змінювалися як цілі торговельної політики, так і інструменти її реалізації.

Класичні підходи до міжнародної торгівлі, сформовані в працях А. Сміта та Д. Рікардо, заклали теоретичні засади лібералізації торговельних відносин, виходячи з припущення про взаємовигідний характер міжнародного обміну та автоматичне досягнення економічної рівноваги за умови мінімального державного втручання [2, с.28]. Подальший розвиток цих ідей у межах багатосторонньої торговельної системи, зокрема в рамках ГАТТ/СОТ, сприяв інституціоналізації принципів відкритості ринків, недискримінації та передбачуваності торговельної політики [24].

Необхідно підкреслити, що уже на етапі становлення інституціоналізованої системи міжнародної торгівлі в наукових дослідженнях почали з'являтися застереження щодо обмеженості універсальних моделей лібералізації. Зокрема, низка дослідників наголошувала на асиметричному впливі міжнародних торговельних правил на країни з різним рівнем економічного розвитку, що зумовлює

нерівномірний розподіл вигод від лібералізації та підвищує вразливість національних економік [13, с.140]. У цьому контексті міжнародна торговельна політика дедалі частіше трактується не лише як сукупність інструментів регулювання торговельних потоків, а як система формальних і неформальних інститутів, правил і процедур, що визначають доступ до ринків, умови конкуренції та механізми врегулювання торговельних суперечок [5].

Міжнародна торговельна політика є однією з ключових форм реалізації економічних інтересів держав у системі міжнародних економічних відносин та водночас відображенням домінуючих підходів до організації світового господарства. Її зміст, інструментарій та пріоритети зазнавали істотних змін у процесі розвитку світової економіки, що зумовлювало еволюцію теоретичних підходів до осмислення ролі держави у регулюванні міжнародної торгівлі. У цьому контексті міжнародну торговельну політику доцільно розглядати як динамічну категорію, трансформація якої відбувається під впливом змін економічних парадигм та інституційного середовища.

На ранніх етапах розвитку економічної думки міжнародна торговельна політика формувалася в межах меркантилістської парадигми, відповідно до якої зовнішня торгівля розглядалася передусім як інструмент забезпечення зростання національного багатства та зміцнення економічної могутності держави [17, с.200]. У працях представників меркантилізму акцент робився на необхідності підтримання активного торговельного балансу, стимулювання експорту та обмеження імпорту, що зумовлювало домінування жорстких протекціоністських заходів у торговельній політиці держав [20, с.70]. У межах зазначеного підходу держава відігравала провідну роль у регулюванні зовнішньоторговельних потоків, визначаючи напрями, масштаби та умови здійснення міжнародної торгівлі відповідно до національних інтересів [14]. Водночас модель ґрунтувалася на уявленні про

конфліктний характер міжнародного обміну та обмеженість вигод від торгівлі, що з часом зумовило критику її теоретичних засад і практичних наслідків.

Обмеженість меркантилістського підходу, зокрема ігнорування потенціалу взаємовигідного міжнародного обміну та надмірна концентрація на фіскальних і адміністративних інструментах регулювання, стала підґрунтям для формування альтернативних теоретичних концепцій, у межах яких міжнародна торгівля почала розглядатися як чинник економічного зростання та підвищення ефективності використання ресурсів [21, с. 82].

Формування класичної школи політичної економії стало важливим етапом розвитку теоретичних підходів до міжнародної торговельної політики та заклало підґрунтя для становлення лібералізаційної моделі міжнародної торгівлі. У працях А. Сміта міжнародний обмін розглядається як взаємовигідний процес, що ґрунтується на принципі абсолютних переваг і сприяє підвищенню загального добробуту за умов мінімального державного втручання [8].

Ідеї лібералізації міжнародної торгівлі були поглиблені у працях Д. Рікардо, який обґрунтував концепцію порівняльних переваг, відповідно до якої міжнародна спеціалізація та вільна торгівля забезпечують ефективніший розподіл ресурсів навіть за наявності абсолютної переваги однієї країни над іншою [21, с. 85]. Вагомий внесок у розвиток класичної парадигми зробив також Ж.-Б. Сей, який акцентував увагу на ролі ринкових механізмів саморегулювання та обмеженості втручання держави у функціонування міжнародної торгівлі [10].

На відміну від меркантилістської парадигми, класичний підхід ґрунтувався на уявленні про неконфліктний характер міжнародного обміну та потенціал торгівлі як чинника економічного зростання. У межах цієї концепції міжнародна торговельна політика поступово трансформується з

інструмента жорсткого адміністративного контролю у механізм створення сприятливих умов для розвитку міжнародних економічних зв'язків [23].

Водночас класична лібералізаційна модель міжнародної торгівлі базувалася на припущеннях щодо досконалості ринкових механізмів і симетричності економічних умов, що з часом виявило її обмеженість у поясненні реальних процесів світового господарства. Ігнорування інституційних чинників, нерівномірності економічного розвитку та ролі держави у згладжуванні структурних дисбалансів зумовило необхідність подальшого перегляду ліберальних підходів до формування міжнародної торговельної політики [19].

У другій половині XX століття міжнародна торговельна політика зазнає суттєвих трансформацій, що проявилися в її інституціоналізації та формуванні багатосторонньої системи регулювання міжнародної торгівлі. Перехід до інституційної моделі був зумовлений необхідністю забезпечення стабільності, передбачуваності та зниження рівня невизначеності у міжнародних торговельних відносинах, що не могло бути досягнуто виключно на основі ринкових механізмів [16].

Вибудова багатосторонньої торговельної системи, яка еволюціонувала від Генеральної угоди з тарифів і торгівлі до Світової організації торгівлі, закріпила пріоритет універсальних правил і процедур регулювання міжнародної торгівлі. У межах цієї системи міжнародна торговельна політика ґрунтується на принципах недискримінації, режиму найбільшого сприяння та національного режиму, що, за задумом, мало забезпечити рівні умови доступу до ринків для всіх учасників міжнародної торгівлі [4].

У сучасних зарубіжних дослідженнях інституціоналізація міжнародної торговельної політики розглядається не лише як історичний етап розвитку світової торговельної системи, а і як специфічний підхід до аналізу її функціонування. Зокрема, Е.-У. Петерсманн [6, с. 400] підкреслює,

що багатосторонні торговельні інституції виконують не лише економічну, а й нормативно-регуляторну функцію, формуючи стійку систему правил, які визначають межі та напрями державного впливу у сфері міжнародної торгівлі.

Подібної позиції дотримується й М. Ельсіг [3], який акцентує увагу на тому, що інституціоналізація міжнародної торговельної політики передбачає не лише встановлення формальних норм, а й формування механізмів політичного управління торговельними процесами на глобальному рівні. На його думку, ефективність багатосторонньої системи значною мірою залежить від здатності міжнародних інституцій адаптувати правила до змін у структурі світової економіки та співвідношенні інтересів держав-учасниць. Однак результати сучасних емпіричних досліджень свідчать, що дія багатосторонніх торговельних інституцій має неоднозначний характер. Так, у працях, присвячених аналізу функціонування Світової організації торгівлі у XXI столітті, зазначається, що формально універсальні правила можуть по-різному впливати на торговельну поведінку держав залежно від рівня їх економічного розвитку та інституційної спроможності [11].

Це зумовлює появу асиметрій у розподілі економічних переваг від міжнародної торгівлі та актуалізує дискусію щодо обмеженості інституційної моделі в умовах зростання глобальної економічної нестабільності. З метою узагальнення існуючих наукових підходів до аналізу міжнародної торговельної політики доцільно виокремити основні етапи її еволюції. Такий підхід дозволяє простежити зміну домінуючих парадигм, трансформацію ролі держави та інструментарію торговельного регулювання відповідно до змін у світовій економіці.

Узагальнення основних характеристик міжнародної торговельної політики на різних етапах її еволюції створює аналітичне підґрунтя для розуміння сучасних тенденцій та подальшого дослідження

трансформаційних процесів у глобальному торговельному середовищі, що відображено у табл. 1.

Разом із тим еволюція міжнародної торговельної політики не має лінійного характеру.

Таблиця 1

Еволюція міжнародної торговельної політики: етапи та інструментарій

Етап розвитку	**Домінуюча парадигма**	**Основні цілі торговельної політики**	**Роль держави**	**Ключові інструменти**
Ранній етап формування (XVI–XVIII ст.)	Меркантилізм	Накопичення національного багатства, забезпечення активного торговельного балансу	Домінуюча, директивна	Високі мита, квоти, експортні субсидії, імпортні обмеження
Класичний етап (кінець XVIII – XIX ст.)	Класична політична економія	Розширення міжнародного обміну, підвищення ефективності використання ресурсів	Обмежена, регулятивна	Зниження тарифів, дерегуляція, свобода торгівлі
Індустріальний та міжвоєнний період	Поєднання лібералізму і протекціонізму	Захист національних виробників, стимулювання індустріалізації	Активна, вибіркова	Тарифні бар'єри, валютні обмеження, торговельні угоди
Післявоєнний період (друга половина XX ст.)	Ліберально-інституціональна	Лібералізація торгівлі, формування стабільної багатосторонньої системи	Координаційна, інституційна	Міжнародні угоди, тарифна лібералізація, правила СОТ
Посткризовий етап (початок XXI ст.)	Неопротекціонізм, криза ліберальної моделі	Забезпечення економічної стійкості, захист стратегічних секторів	Посилена, стратегічна	Нетарифні бар'єри, регуляторні обмеження, приховані протекціоністські інструменти

Сучасний етап	Геоекономічний підхід, фрагментація світової торгівлі	Баланс між відкритістю та національними інтересами в умовах геоекономічної фрагментації	Комплексна, багаторівнева	Комбінування лібералізації та обмежень, регіональні угоди, політично зумовлені інструменти

Джерело: розроблено автором а основі [8; 10; 20]

Періоди лібералізації та посилення протекціоністських заходів послідовно змінюють один одного, відтворюючи попередні підходи на якісно новому рівні регулювання. Така логіка розвитку зумовлює доцільність представлення еволюції міжнародної торговельної політики у вигляді спіралеподібної моделі (рис. 1).

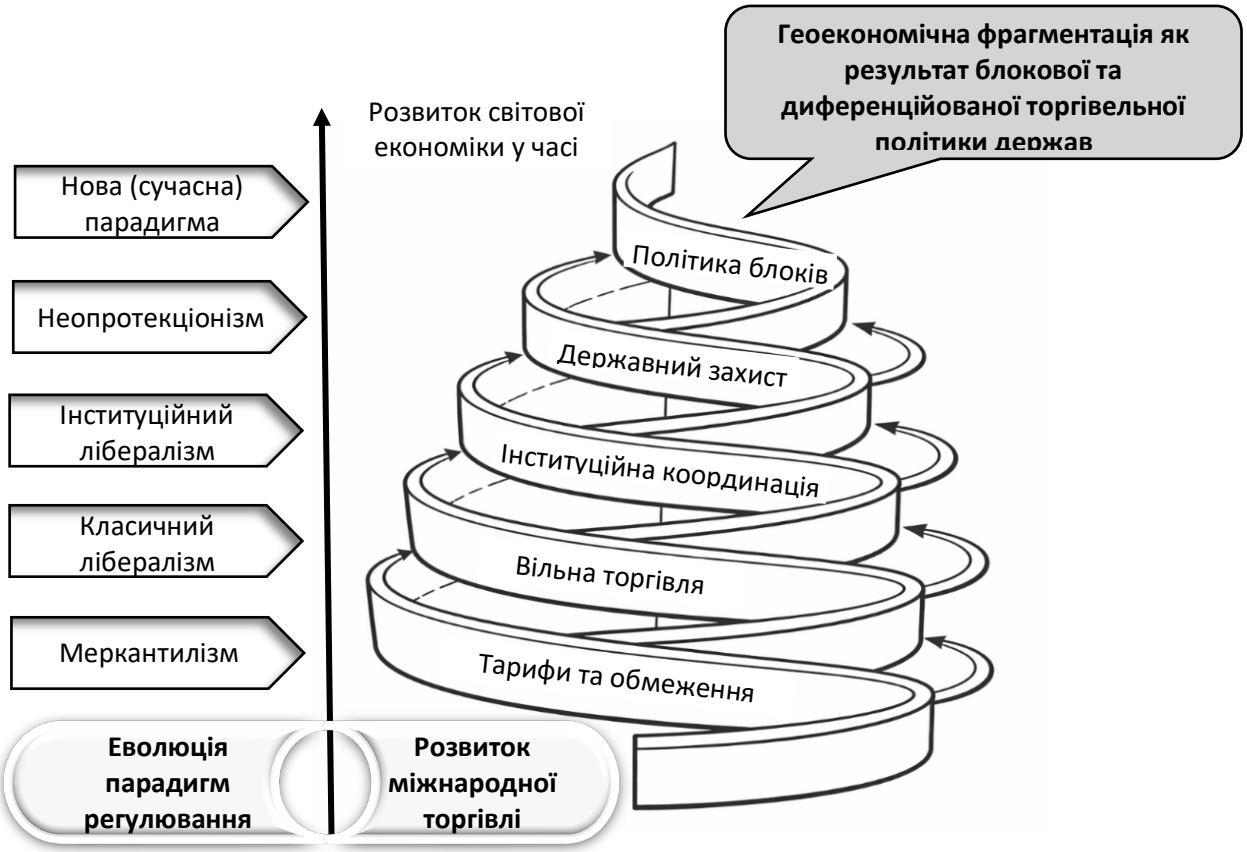

Рис. 1. Еволюція міжнародної торговельної політики в контексті зміни домінуючих парадигм регулювання міжнародної торгівлі

Джерело: побудовано автором

Спіралеподібний характер еволюції міжнародної торговельної політики проявляється у періодичному відтворенні протекціоністських елементів та посиленні ролі держави, однак у межах дедалі складнішого інституційного та регуляторного середовища. Це створює передумови для поглиблення суперечностей між ліберальними принципами міжнародної торгівлі та зростаючою потребою держав у забезпеченні економічної стійкості.

Аналіз еволюції міжнародної торговельної політики потребує осмислення наукових підходів, у межах яких формувалися уявлення про її цілі, інструменти та роль держави. Зміна домінуючих економічних парадигм і ускладнення взаємодії між національними економіками зумовили перехід від нормативних моделей жорсткого державного регулювання до багаторівневих підходів, що враховують інституційні та політичні чинники.

Початок XXI століття ознаменувався загостренням суперечностей у функціонуванні ліберально-інституційної моделі міжнародної торговельної політики, що проявилося у зниженні ефективності багатосторонніх механізмів регулювання, посиленні торговельних конфліктів та зростанні ролі держави у формуванні торговельних режимів. Формальне збереження принципів лібералізації та недискримінації дедалі частіше поєднується з використанням обмежувальних заходів, які суперечать духу вільної торгівлі, але не завжди порушують її інституційні рамки.

У наукових дослідженнях зазначається, що сучасна міжнародна торговельна політика характеризується зміщенням акценту від тарифних інструментів до нетарифних методів регулювання, зокрема технічних стандартів, санітарних і фітосанітарних вимог, регуляторних процедур та заходів торговельного захисту [12]. Така трансформація дозволяє державам формально дотримуватися багатосторонніх правил, водночас фактично обмежуючи доступ до національних ринків і посилюючи контроль за зовнішньоторговельними потоками. За цих умов у науковій літературі все

частіше використовується поняття неопротекціонізму, що означає поєднання ліберальних декларацій із практиками прихованого або вибіркового протекціонізму. На відміну від класичних протекціоністських моделей, сучасний неопротекціонізм ґрунтується не на прямому підвищенні тарифів, а на застосуванні складних регуляторних інструментів, що ускладнює їх ідентифікацію та обмежує можливості ефективного міжнародного контролю [15].

У зарубіжних наукових дослідженнях криза ліберально-інституційної моделі міжнародної торговельної політики пов'язується з обмеженістю універсальних правил багатостороннього регулювання в умовах зростання економічної нерівності та загострення конкуренції між державами. Зокрема, Д. Родрік наголошує, що сучасна система глобальної торгівлі дедалі частіше вступає у суперечність із національними пріоритетами економічного розвитку, що зумовлює прагнення держав до відновлення контролю над торговельною політикою навіть за умови формального дотримання міжнародних зобов'язань [7].

Подібні висновки містяться у працях Дж. Стігліца [18], який акцентує увагу на тому, що ліберальна модель міжнародної торгівлі не забезпечує рівномірного розподілу економічних ефектів між країнами, що посилює соціально-економічні дисбаланси та стимулює застосування прихованих протекціоністських заходів [9]. У цьому контексті сучасний неопротекціонізм розглядається як реакція держав на структурні обмеження глобальної торговельної системи. Поряд із цим Р. Болдвін пов'язує трансформацію міжнародної торговельної політики з фрагментацією глобальних ланцюгів вартості та зміною характеру міжнародної економічної взаємозалежності. На його думку, переміщення виробничих процесів і технологічна диференціація посилюють роль регуляторних інструментів у торговельній політиці та сприяють формуванню нових форм економічної конкуренції між країнами та інтеграційними об'єднаннями [1].

За таких умов міжнародна торговельна політика дедалі більше набуває геоекономічного виміру, у межах якого торговельні інструменти використовуються не лише з економічною, а й зі стратегічною метою. Посилення неопротекціоністських практик супроводжується фрагментацією світового торговельного простору та формуванням конкурентних геоекономічних блоків, що функціонують на основі асиметричних правил доступу до ринків та нерівномірного розподілу вигод від міжнародної торгівлі [22].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що еволюція домінуючих парадигм міжнародної торговельної політики відображає закономірну трансформацію цілей, інструментів та функціональної ролі держави у регулюванні міжнародної торгівлі. Перехід від меркантилістської моделі до класичного лібералізму, подальшої інституціоналізації та сучасних форм неопротекціонізму засвідчує ускладнення механізмів торговельного регулювання та зміну характеру державного впливу. Зміна парадигм має нелінійний характер і відбувається шляхом періодичного відтворення протекціоністських елементів у модифікованих, інституційно опосередкованих формах.

Сучасний етап розвитку міжнародної торговельної політики формується в умовах геоекономічної фрагментації та посилення асиметрій у міжнародній взаємодії. Поєднання ліберальних засад із застосуванням стратегічних регуляторних інструментів свідчить про інтеграцію торговельної політики з безпековими, технологічними та промисловими пріоритетами держав. За цих умов неопротекціоністські практики виступають характерною рисою сучасної парадигми регулювання міжнародної торгівлі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом механізмів трансформації сучасної міжнародної торговельної політики, оцінюванням впливу стратегічних і нетарифних інструментів на структуру міжнародної

торговельної взаємодії, а також розробленням підходів до вимірювання асиметрій у міжнародному торговельному середовищі.

Література

1. Baldwin R. The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization. *Harvard University Press.* 2016.

2. Васильченко С. Теорія і практика міжнародної торгівлі: протекціонізм проти фрітрейдерства. *Економічний націоналізм*. 2018. № 26. С. 26-35. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Ekonomichnyi_natsionalizm_Materialy_VIII_vseukrainskoi_naukovoi_konferentsii_z_mizhnarodnoiu_uchasti.pdf#page=26 (дата звернення: 10.02.2026).

3. Dür A., Baccini L., Elsig M. The design of international trade agreements: Introducing a new dataset. *The Review of International Organizations.* 2014. № 9(3). P. 353-375.

4. Довгаль О. А. Регіональні торговельні угоди як чинник подальшої лібералізації міжнародної торгівлі. *Бізнес Інформ*. 2014. № 5. С. 76-80.

5. Дмитрик І. О. Зовнішньоекономічні стратегії країн: протекціонізм, санкції та торгові війни. *Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія*. 2024. С. 117.

6. Ernst-Ulrich Petersmann, Constitutionalism and International Organizations, 17 Nw. *J. Int'l L. & Bus.* 1996-1997. № 17. P. 398-469.

7. Juhász R., Lane N., Rodrik D. The new economics of industrial policy. *Annual review of economics*. 2024. № 16(1). P. 213-242.

8. Коваленко Ю., Соболєва А. «Дослідження про природу і причини багатства народів» Адама Сміта та вільна конкуренція і торгівля XXI ст. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 4 (44). С. 9-17.

9. Ковальчук В. Я. Моделі ринків з асиметричною інформацією у дослідженнях нобелівських лауреатів. *Вісник Економіки*. 2017. № 3. С.123-132.

10. Ковальчук В. Я. Політична економія Жана-Батиста Сея. *Вісник Економіки.* 2013. № 1. С. 175-182.

11. Кудирко Л. П., Тонюк, Ю. В. Механізми сот щодо врегулювання суперечок в умовах посилення асиметрії в міжнародних торговельних відносинах. *The actual problems of regional economy development.* 2025. № 1(21). С. 148-160.

12. Лобунець В.І., Малік Є. О. Застосування митно-тарифних і нетарифних інструментів в державному регулюванні зовнішньої торгівлі. *Економіка та управління АПК*. Біла Церква, 2017. № 1(132). С. 73-79.

13. Ляхов В. К., Миценко І. М. Зовнішня торгівля у вимірах економічного розвитку країн світу. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем.* 2022. С. 139-143.

14. Панченко В. Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід.* 2017. № 17. С. 10-16.

15. Панченко В., Резнікова Н. Від протекціонізму до неопротекціонізму: нові виміри ліберального регулювання. *Міжнародна економічна політика.* 2017. № 2 (27). С. 95-117.

16. Пахуча Е. В. Місце і розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин. *Економіка і суспільство*. 2017. № 13. С. 118-123.

17. Сауляк О. Теоретичні засади розвитку міжнародної торгівлі. *Ekonomichnyy analiz*. 2024. № 34(3). С. 199-207.

18. Стігліц Дж. Економіка державного сектора. К.: Основи, 1998.

19. Струк О. І. Формування державної торговельної політики в контексті експортно-орієнтованих стратегій економічного розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 4. С. 26-30.

20. Ушакова Н. Г., Окором А. В. Розвиток міжнародної торгівлі: еволюційний аспект. *Financial management of the Black Sea city council of Odessa region The Academy of Management and Administration in Opole* (Republic of Poland). 2022. С. 69-72.

21. Філіпов О. Еволюція теоретичних підходів до міжнародної торгівлі: наукові школи, парадигми та інтеграційні перспектив. *Society and Security.* 2025. №1 (7., С. 81-92.

22. Циганкова Т.М., Яценко О.О. Багаторівневість сучасної міжнародної торговельної інтеграції. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія „Економічні науки".* 2020. № 4. С. 128-142.

23. Чернега О. Б., Кожухова Т. В. Міжнародна торгівля як джерело та чинник сталого розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2015. № 12(3). С. 32-38.

24. Чуніхіна Т., Корж М. та Краснощок Б. Міжнародна торгівля в умовах глобальних трансформацій. *Foreign trade: economics, finance, law*. 2024. № 133(2). С. 30-52.

References

1. Baldwin, R. (2016). *The great convergence: Information technology and the new globalization*. Harvard University Press.

2. Vasylchenko, S. (2018). Teoriia i praktyka mizhnarodnoi torhivli: Protektsionizm proty fritreiderstva. Ekonomichnyi natsionalizm. *Ekonomichnyi natsionalizm, 26*, 26–35 [in Ukrainian].

3. Dür, A., Baccini, L., & Elsig, M. (2014). The design of international trade agreements: Introducing a new dataset. *The Review of International Organizations, 9*(3), 353–375.

4. Dovhal, O. A. (2014). Rehionalni torhovelni uhody yak chynnyk podalshoi liberalizatsii mizhnarodnoi torhivli. *Biznes Inform, 5*, 76–80 [in Ukrainian].

5. Dmytryk, I. O. (2024). Zovnishnoekonomichni stratehii krain: Protektsionizm, sanktsii ta torhovi viiny. *Suspilstvo, nauka, osvita: Aktualni doslidzhennia, teoriia*, 117 [in Ukrainian].

6. Petersmann, E.-U. (1996–1997). Constitutionalism and international organizations. *Northwestern Journal of International Law & Business, 17*, 398–469.

7. Juhász, R., Lane, N., & Rodrik, D. (2024). The new economics of industrial policy. *Annual Review of Economics, 16*(1), 213–242.

8. Kovalenko, Yu., & Sobolieva, A. (2025). "Doslidzhennia pro pryrodu i prychyny bahatstva narodiv" Adama Smita ta vilna konkurentsiia i torhivlia XXI st. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia, 4*(44), 9–17 [in Ukrainian].

9. Kovalchuk, V. Ya. (2017). Modeli rynkiv z asymetrychnoiu informatsiieiu u doslidzhenniakh nobelivskykh laureativ. *Visnyk Ekonomiky, 3*, 123–132 [in Ukrainian].

10. Kovalchuk, V. Ya. (2013). Politychna ekonomiia Zhana-Batysta Seia. *Visnyk Ekonomiky, 1*, 175–182 [in Ukrainian].

11. Kudyrko, L. P., & Toniuk, Yu. V. (2025). Mekhanizmy SOT shchodo vrehuliuvannia superechok v umovakh posylennia asymetrii v mizhnarodnykh torhovelnykh vidnosynakh. *The Actual Problems of Regional Economy Development, 1*(21), 148–160 [in Ukrainian].

12. Lobunets, V. I., & Malik, Ye. O. (2017). Zastosuvannia mytno-taryfnykh i netaryfnykh instrumentiv v derzhavnomu rehuliuvanni zovnishnoi torhivli. *Ekonomika ta upravlinnia APK, 1*(132), 73–79 [in Ukrainian].

13. Liakhov, V. K., & Mytsenko, I. M. (2022). Zovnishnia torhivlia u vymirakh ekonomichnoho rozvytku krain svitu. In *Hlobalna bezpeka ta asymetrychnist svitovoho hospodarstva v umovakh nestabilnoho rozvytku ekonomichnykh system* (pp. 139–143) [in Ukrainian].

14. Panchenko, V. H. (2017). Ekonomichni sanktsii yak instrument zovnishnoi polityky v konteksti realizatsii natsionalnykh interesiv. *Investytsii: Praktyka ta dosvid, 17*, 10–16 [in Ukrainian].

15. Panchenko, V., & Reznikova, N. (2017). Vid protektsionizmu do neoprotektsionizmu: Novi vymiry liberalnoho rehuliuvannia. *Mizhnarodna ekonomichna polityka, 2*(27), 95–117 [in Ukrainian].

16. Pakhucha, E. V. (2017). Mistse i rozvytok mizhnarodnoi torhivli v systemi mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn. *Ekonomika i suspilstvo, 13*, 118–123 [in Ukrainian].

17. Sauliak, O. (2024). Teoretychni zasady rozvytku mizhnarodnoi torhivli. *Ekonomichnyi analiz, 34*(3), 199–207 [in Ukrainian].

18. Stihlits, Dzh. (1998). *Ekonomika derzhavnoho sektora*. Osnovy [in Ukrainian].

19. Struk, O. I. (2015). Formuvannia derzhavnoi torhovelnoi polityky v konteksti eksportno-oriientovanykh stratehii ekonomichnoho rozvytku. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy, 4*, 26–30 [in Ukrainian].

20. Ushakova, N. H., & Okorom, A. V. (2022). Rozvytok mizhnarodnoi torhivli: Evoliutsiinyi aspekt. *Financial Management of the Black Sea City Council of Odessa Region. The Academy of Management and Administration in Opole*, 69–72 [in Ukrainian].

21. Filipov, O. (2025). Evoliutsiia teoretychnykh pidkhodiv do mizhnarodnoi torhivli: Naukovi shkoly, paradyhmy ta intehratsiini perspektyvy. *Society and Security, 1*(7), 81–92 [in Ukrainian].

22. Tsyhankova, T. M., & Yatsenko, O. O. (2020). Bahatorivnevist suchasnoi mizhnarodnoi torhovelnoi intehratsii. *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchaieva. Seriia "Ekonomichni nauky", 4*, 128–142 [in Ukrainian].

23. Cherneha, O. B., & Kozhukhova, T. V. (2015). Mizhnarodna torhivlia yak dzherelo ta chynnyk staloho rozvytku. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, 12*(3), 32–38 [in Ukrainian].

24. Chunikhina, T., Korzh, M., & Krasnoshchok, B. (2024). Mizhnarodna torhivlia v umovakh hlobalnykh transformatsii. *Foreign Trade: Economics, Finance, Law, 133*(2), 30–52 [in Ukrainian].